

Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija

Nastavničke profesije

Sažetak

Fenomen ljudske kreativnosti počeo se temeljitije istraživati u drugoj polovici prošlog stoljeća. Od prvobitnog shvaćanja da su kreativni samo neki odabrani pojedinci, a da većina ljudi tu osobinu ne posjeduje došlo se do shvaćanja da je to jedna od temeljnih ljudskih karakteristika koja se može poticati i odgajati, ali isto tako i potisnuti i onemogućavati. Treffinger i sur. (2002.) razvrstali su značajke kreativnosti u četiri kategorije: (1) stvaranje ideja za koje je bitno divergentno mišljenje, (2) produbljivanje ideja za koje je karakteristično konvergentno mišljenje, (3) osobine ličnosti kao što su hrabrost i otvorenost za istraživanje novih ideja i (4) uvažavanje vlastite intuicije.

Kreativnost učitelja je pretpostavka razvoja kreativnosti učenika. Prema Horng i sur. (2005.) na kreativnost učitelja pored nekih osobnih karakteristika ima utjecaj vlastito djetinjstvo u kojem su odrastali i podrška i poticaji koje su imali prvenstveno od vlastitih roditelja. Pored toga djeluje vlastita posvećenost poslu kojeg obavljaju, intrinzična motivacija koju nalaze u samom vlastitom kreativnom činu, ali i rezultatima koji su vidljivi u oslobađanju učeničke kreativnosti.

Način školovanja budućih učitelja bitan je za razvoj kreativnosti učitelja, ali i za njihovo osposobljavanje kako bi i sami mogli koristiti nastavne strategije i oblike koji potiču i omogućavaju kreativno iskazivanje učenika. Budući da sustav školovanja koji su prethodno prošli često nije bio u funkciji razvoja kreativnosti bitno je postupno uvođenje studenata u nastavu koja je bitno drugačija od one na koju su navikli. Pored školovanja možda još i veće značenje ima proces permanentne edukacije učitelja koja ne smije biti autoritarno dociranje i davanje uputa učiteljima nego proces vlastitog promišljanja posla koji obavljaju pri čemu značajan oblik mogu biti zajednice učenja.

Ključne riječi: Fenomen kreativnosti, kreativnost učitelja, kreativnost učenika, poticanje kreativnosti, zajednice učenja

1. Uvod

Danas se u svim djelatnostima javlja kao imperativ oslanjanje na ljudsku kreativnost. To je s jedne strane pretpostavka za uspješnost bilo koje ljudske djelatnosti, a s druge strane i nova šansa za vraćanje ljudi njihovoj suštini i time humanizaciju društva. Cjelokupan odgojno-obrazovni sustav stavljen je pred izazov nove paradigme kojoj ne može odgovoriti tradicionalna škola. Škole koje na prvo mjesto stave razvoj kreativnosti svojih učenika umjesto bubanja mnoštva nepotrebnih činjenica imat će smisla dok će ostale biti sve više neučinkovite i često štetne za razvoj učenika, kao i cijelog društva.

Dryden i Vos (2001) ističu kako je zapanjujuća činjenica to što se kreativne tehnike ne poučavaju u većini škola, premda su one na više načina naš ključ za budućnost. «Štoviše, još gore: školski se testovi temelje na načelu prema kojemu svako pitanje ima samo jedan točan odgovor. Najveća otkrića u životu dolaze, međutim, iz potpuno novih odgovora.» (Dryden i Vos, 2001,187)

Učitelji koji su sami odustali od svoje kreativnosti ili žive u okolnostima koje su nepovoljne za kreativnost ne mogu odgovoriti ovom zahtjevu. Zato je poticanje nastavničke kreativnosti prvi korak i pretpostavka za odgojno-obrazovni proces koji ne guši nego potiče kreativnost svojih učenika.

2. Različito shvaćanje kreativnosti

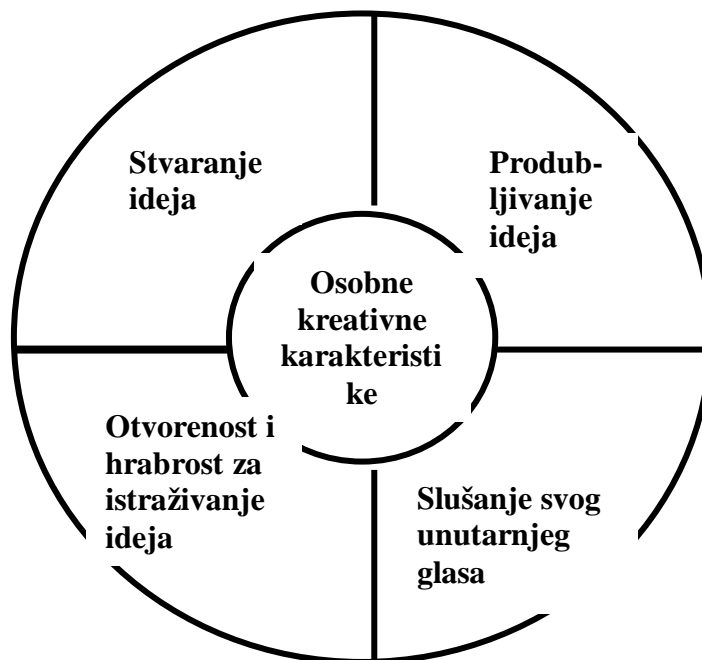
Ozbiljnija istraživanja fenomena kreativnosti javila su se tek u drugoj polovici 20-tog stoljeća za što je posebno zaslužan J. P. Guilford (1968). U svom čuvenom govoru održanom 1950. godine na Pensilvanijskom državnom koledžu koji je održao kao predsjednik Američke psihološke udruge, on je ukazao na značaj i smjer ostvarivanja istraživanja kreativnosti. Gilford ukazuje kako se kreativnost ne može poistovjeđivati s inteligencijom. Čak što više, on smatra kako je postavljanje naglaska na istraživanje inteligencije velikim dijelom doprinijelo zaostatku razumijevanja fenomena kreativnosti. Gilford smatra kako se proces kreativnog djelovanja sastoji od četiri važna koraka: 1) perioda preparacije koji je posvećen istraživanju problema i prikupljanju informacija ili materijala, 2) perioda inkubacije za vrijeme kojeg ne postoji vidljivi napredak, a aktivnost je pretežito nesvjesna, 3) trenutka inspiracije koji dovodi do rješenja i često je popraćen snažnim emocijama, te na kraju 4) perioda evaluacije ili verifikacije u kojemu provjeravamo prikladnost i vrijednost rješenja. Osim toga on je ukazao na značaj sljedećih sposobnosti važnih za razumijevanje fenomena kreativnosti: osjetljivost za probleme, sposobnost stvaranja velikog broja ideja u jedinici vremena (fluentnost), originalnost ideja, fleksibilnost mišljenja, sposobnosti analize i sinteze, sposobnost ovladavanja kompleksnim pojmovnim strukturama, te mogućnost realne procjene novih ideja.

Od tada je predloženo mnoštvo definicija kreativnosti, ali budući je ona kompleksna i višestrana s obzirom na svoju prirodu, ne postoji jedinstvena, univerzalno prihvaćena definicija. Treffinger i sur. (1996) su istražili i prezentirali više od 100 različitih definicija. Značajke kreativnosti variraju unutar i između ljudi te između disciplina. Niti jedna osoba ne posjeduje sve značajke, niti ih pokazuje cijelo vrijeme. Mnoge od tih značajki mogu biti naučene i odgajane. Kao rezultat toga, teško je predvidjeti koji učenici mogu postati kreativno produktivni odrasli.

Treffinger i sur. (2002.) dijele popis značajki u četiri kategorije: stvaranje ideja, produblјivanje ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja i slušanje osobnog «unutarnjeg glasa», kao što je to ilustrirano na slici 1.

Kategorija *stvaranje ideja* uključuje kognitivne značajke uobičajeno povezane s pojmom divergentnog mišljenja ili sposobnosti kreativnog mišljenja i metaforičkog mišljenja. Specifične značajke u toj kategoriji uključuju fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaborativnost i metaforičko mišljenje.

Kategorija *produblјivanje ideja* uključuje kognitivne značajke uobičajeno povezane s konvergentnim mišljenjem ili kritičkim mišljenjem. Značajke u toj kategoriji uključuju analiziranje, sintetiziranje, reorganiziranje ili redefiniranje, evaluaciju, pronalaženje relacija, želja za rješavanjem višeznačnosti ili stvaranjem reda u neredu, i preferiranje kompleksnosti ili razumijevanje kompleksnosti.

Slika 1: Četiri aspekta kreativnosti (Treffinger, 2002, 9)

Otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja uključuje neke osobne kvalitete koje se odnose na interese, iskustva, stavove i samopouzdanje. Značajke u toj kategoriji uključuju osjetljivost za probleme, estetsku osjetljivost, hrabrost, osjećaj za humor, razigranost, fantaziju i imaginaciju, prihvaćanje rizika, toleriranje višeznačnosti, ustrajnost, otvorenost za iskustvo, emocionalnu osjetljivost, prilagodljivost, intuiciju, spremnost na razvitak, neprihvatanje autoritarnih tvrdnji bez kritičkog razmatranja i integraciju različitosti i suprotnosti.

Kategorija *slušanje vlastitog «unutarnjeg glasa»* uključuje kvalitete koje podrazumijevaju samorazumijevanje, viziju onoga gdje želimo ići i posvećenost djelovanju koje je potrebno za njeno postizanje. Značajke u toj kategoriji uključuju svjesnost kreativnosti, ustrajnost ili izdržljivost, samovođenje, unutrašnju kontrolu, introspektivnost, slobodu od stereotipa, koncentraciju, energiju i radnu etiku. (Treffinger i sur., 2002.)

3. Kreativnost učitelja kao pretpostavka razvoja kreativnosti učenika

Simplicio (2000.) postavlja pitanje da li se učitelj rađa kreativan i ujedno odgovara, da to nije dar koji neki imaju, a drugi im mogu samo zavidjeti, nego osobina koja se može steći i odgajati. Po njemu kreativnost učitelja je ujedno naporan rad koji traži da se napusti uhodani način poučavanja i odluči za kreiranje novih mogućnosti. To prvenstveno znači preispitivanje zadataka koje želi postići svojim odgojno-obrazovnim procesom, ali i metoda i sredstava koje koristi u nastavi kao i načina evaluiranja postignuća.

U analizi slučajeva tajvanski istraživači (Horng i sur. 2005.) došli su do rezultata da na kreativnost učitelja utječe niz činitelja među kojima oni posebno naglašavaju (1) osobine kao što su samopouzdanje, otvorenost za nove ideje, spremnost nošenja s teškoćama, naglašenost želje za novim i drugačijim, smisao za humor, (2) obiteljske okolnosti u kojima su odrastali koje su omogućavale da istražuju sami sebe, a nekažnjavanje im je omogućilo da uče na vlastitim pogreškama. Roditelji su im bili ne samo podrška u kreativnom ponašanju nego su bili i model kreativnog ponašanja. Ispitanici su upravo svoje djetinjstvo isticali kao kritično razdoblje za razvoj vlastite kreativnosti. Ipak, za kreativnost učitelja je bitna (3) posvećenost kreativnoj nastavi te strpljivo i uporno nastojanje oko dizajniranja kurikuluma, pripremanja materijala, oblikovanja aktivnosti učenika. Pri tome je važno da učitelji ovladaju kreativnim pristupima i budu uspješni u njihovoj primjeni. To znači da nije dovoljna samo želja da se tako radi nego se treba i uvježbati u takvom pristupu. (4) Motivacija za kreativan pristup je uvijek intrinzična i ogleda se u zadovoljstvu nastavnika činjenicom da je pridonio stvaranju (5) ugodnog okruženja učenja koje potiče učeničku kreativnost.

Oslobađanje kreativnih potencijala počiva uglavnom na dva psihološka uvjeta psihološkoj sigurnosti i psihološkoj slobodi. Psihološka sigurnost je izvanjska, ona ovisi prije svega o sigurnom okolišu. Ljudi se osjećaju sigurno kada većina ostalih osoba prihvaća ono što rade i ponaša se empatično. Psihološka sloboda podrazumijeva igranje simbolima i njihovo korištenje za samoizražavanje. Prema Teoriji Carla Rogersa neka osoba je kreativnija od druge jer je naučila igrati se idejama, biti otvorena prema iskustvu i novim idejama i više pažnje posvećuje samoevaluaciji nego evaluaciji drugih osoba. (Isenberg i Jalongo, 1997.).

Isenberg i Jalongo (1997.) ističu da se škole koje njeguju kreativnost trude smanjiti stres i anksioznost kako kod djece tako i kod nastavnika. Pri tome se proces vrednuje više od proizvoda. Uklanja se vremensko ograničenje za aktivnosti u kojima sudjeluju djeca. Uspostavlja se slobodno i otvoreno ozračje, a samoizražavanje se ohrabruje i cijeni. Djeca se ohrabruju da razmjenjuju ideje ne samo s učiteljem, već i između sebe. Natjecanje i nagrađivanje se nastoji što manje koristiti. Više se cijene suradnički odnosi i slobodna razmjena mišljenja, a manje hijerarhija i poslušnost.

4. Poticanje kreativnosti budućih učitelja

Poticanje kreativnosti učitelja ne samo da je moguće nego i nužan preduvjet za početak promjena prema kreativnoj nastavi. Ono ima dvije razine: jedna je proces školovanja budućih učitelja, a druga je sustav permanentne edukacije učitelja. Budući da je sustav školovanja, kroz koji su prošli do dolaska na fakultet, više u funkciji gušenja kreativnosti nego njenog poticanja, školovanje budućih učitelja ima najprije kompenzacijsku ulogu čiji je cilj postupno oslobađanje zapretane kreativnosti studenata. Obično je to poprilično bolan proces popraćen čuđenjem i komentarima «zašto mi moramo stalno nešto raditi», «mi bi da vi to nama izdiktirate», «a kako će to biti na ispitu» i sl. Poslije toga nastupa zadovoljstvo promjenama i čuđenje rezultatima – studenti i sami uviđaju da se i na taj način uči i to još uspješnije i sa uživanjem.

Sudjelujući u kreativnoj nastavi studenti i sami usvajaju pojedine strategije i osposobljavaju se za njihovo korištenje u svojoj budućoj praksi. Na drugoj strani, praksa da sveučilišni nastavnici samo deklarativno zagovaraju kreativnu nastavu, a sami je ne primjenjuju uz izgovore kako za tako što nemaju uvjete ili da je to primjereno samo za rad s djecom, je u najmanju ruku dvolična. Studenti mogu pretpostaviti da nastavnik sam ili ne vjeruje u ono što zagovara ili to nije u stanju realizirati u vlastitoj nastavi. Cjelokupna nastava za buduće učitelje mora biti na određeni način egzemplarna i predstavljati obrazac koji budući učitelji mogu prenijeti u vlastitu praksu.

5. Zajednice učenja u funkciji poticanja kreativnosti učitelja

Za ostvarivanje kvalitetnih promjena u školskom kontekstu važno je stvoriti preduvjete za kontinuirano učenje kako djece tako i odraslih. Školski voditelji imaju važnu ulogu stvaranju profesionalnih zajednica učenja u kojima učitelji, a često i učenici, uče zajedno (Harris, 2002, str. 5). Pojam zajednice učenja pojavljuje se 90-tih godina u SAD i

predstavlja socijalnu strukturu koja omogućuje povezivanje onoga što se uči s mogućnošću povećane interakcije između onih koji uče sa svojim učiteljima koji postaju sudionici u izazovu učenja. Zajednica učenja u kojima se učenje ostvaruje kroz suradničke aktivnosti, u kojima prevladava aktivno učenje i u kojima se učitelji potiču da budu kreativni može doprinijeti kvalitetnim promjenama u školama.

Za stvaranje zajednice učenja važno je ostvariti sljedeće preduvjete:

- Potrebno je uspostaviti strukturu vođenja koja nije hijerarhijska, koja omogućuje zajedničko sudjelovanje u procesu identifikacije problema, unapređivanju znanja i prakse te implementaciji inovacija.
- Moć treba biti ravnomjerno podijeljena unutar zajednice.
- Unutar zajednice treba omogućiti suradničku razmjenu profesionalnih umijeća. (Peters & Marshall, 1996, p. 41)

Ideja zajednica učenja zasniva se na emancipacijskoj kulturi koja omogućuje ljudima razvoj osobnih i društvenih mogućnosti, načina života, vrijednosti i osjećaja kroz suradnju, rješavanje problema, vizionarsko zajedničko djelovanje (Burns, 2002.). To je moguće ostvariti samo ako ljude prihvaćamo kao slobodna bića sposobna odgovorno odlučivati i djelovati ka svojoj samoaktualizaciji. (Maslow, 1976).

Za razliku od povremenog stručnog informiranja zajednicu učenja možemo definirati kao grupu svojom voljom udruženih osoba koje u dužem vremenskom razdoblju (od nekoliko mjeseci do nekoliko godina) komuniciraju svoje vrijednosti, stvaraju zajedničku viziju, surađuju s ciljem unapređivanja svoje prakse i osobnog učenja, kritički promišljaju svoje djelovanje i njegove uvjete.

Unatoč važnosti zajednica učenja koje doprinose ostvarivanju kvalitetnih promjena, važno je napomenuti kako je njihov utjecaj ograničen ukoliko se sastoje od učitelja koji zaziru od kreativnih rješenja. Za održavanje procesa suštinskog učenja i stvarane pomake u odgojnoj praksi neophodno je da učitelji i stručni suradnici budu spremni započeti promjene koje im neće biti propisane odozgo već će ovisiti o njihovoj kreativnosti, umijeću i entuzijazmu.

6. Zaključno razmatranje

Kreativnost je jedna od osnovnih značajki ljudskosti po čemu se čovjek bitno razlikuje od drugih živih bića. U suvremenom svijetu kada su promjene tako česte i nepredvidive upravo oslanjanje na vlastitu kreativnost ima posebno značenje za život u svijetu koji se mijenja. U

odgoju i obrazovanju ova činjenica još nije dovoljno shvaćena i nedovoljno se čini na mijenjanju postojeće nastave koja je više u funkciji gušenja nego poticanja kreativnosti.

Danas znamo da kreativnost nije osobina samo nekolicine izuzetnih ljudi već svaki čovjek ima tu osobinu, koja može biti do različite mjere razvijena ili nerazvijena, ali isto tako korištena i neiskorištena. To znači da školovanje budućih nastavnika treba između ostalog biti u funkciji razvoja i oslobađanja kreativnih potencijala studenata. Ukoliko učitelji nisu razvili svoju kreativnost neće biti u stanju tu osobinu razvijati ni kod svojih učenika.

No, razvijena kreativnost učitelja još uvijek nije dovoljan preduvjet za razvoj kreativnosti učenika. Za to je potrebno osigurati još niz okolnosti kao što su demokratski i nehijerarhijski odnosi, klima suradnje i međusobnog prihvaćanja, otvorenost sredine za promjene, spremnost na učenje i vlastito mijenjanje, ali i ovladavanje strategijama, metodama i postupcima koji otvaraju mogućnosti učeničkoj kreativnosti. U tome zajednice učenja kao jedan od suvremenih oblika permanentne edukacije učitelja mogu imati značajnu ulogu jer pri kretanju u novo i nepoznato pružaju podršku i sigurnost nositeljima promjena.

Literatura

1. Bruck, B. (2004) *Creating and Maintaining an Online Community: A primer for community organizers and moderators*. Dostupno: <http://www.Q2Learning.com> (17. 5. 2005)
2. Burnaford, G., Fischer, J., & Hobson, D. (Eds.). (1996). *Teachers Doing Research: Practical Possibilities*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
3. Burns, R. (2002). *The Adult Learner at Work: The Challenges of Lifelong Education in the New Millennium* / (2nd ed.). Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin.
4. Cuthell, J. (2002). *MirandaNet: A Learning Community-A Community of Learners*. Retrieved May 16, 2005, from Questia database, <http://www.questia.com>.
5. Dryden, G. i Vos, J. (2001) *Revolucija u učenju: kako promijeniti načina na koji svijet uči*. Zagreb: Educa.
6. Guilford, J.P. (1968.) *Intelligence, creativity and their educational implications*. San Diego, California: Robert R. Knapp, Publisher.
7. Harris, A. (2002). *School Improvement: What's in It for Schools?* London: Routledge.
8. Hopkins, D. (2001) *School improvement for real*. London i New York: Routledge/Falmer.
9. Horng, J.S./Hong, J.C./Chan Lin, L.J./Chang, S.H./Chu, H.C. (2005.) *Creative teachers and creative teaching strategies*, International Journal of Consumer Studies, 29, 4. 252-258.
10. Isenberg, J. P./Jalongo, M. R. (1997) *Creative expression and play in early childhood*. New Jersey: Prentice-Hall.

11. Maslow, A. (1976) *The Farther Reaches of Human Nature*. New York: Penguin Books.
12. Peters, M., & Marshall, J. (1996). *Individualism and Community: Education and Social Policy in the Postmodern Condition*. London: Falmer Press.
13. Simplicio, J.S.C. (2000.) *Teaching Classroom Educators How to Be More Effective and Creative Teachers*, «Education», Volume 120, Issue 4, New Monmouth, New Jersey, str. 675-681.
14. Stoll, L./ Fink, D. (2000) *Mijenjajmo naše škole*. Zagreb: Educa.
15. Treffinger, D.J. (1988.) *Components of creativity: Another look*. Creative Learning Today, 2 (5), 1-4.
16. Treffinger, D.J. (i sur.) (2002) *Assessing Creativity: A Guide for Educators*. Sarasota/Florida: Center for Creative Learning.

Summary

Investigation of human creativity started in second part of last century. From theory that creativity is a gift some individuals and that majority have not this characteristic we have come to understanding that it is one of fundamental human characteristic which can be acquired and nurtured, but also pressed back and made impossible. Treffinger (2002) sees creativity in four aspects: (1) generating ideas by divergent way of thinking, (2) digging deeper into ideas using convergent way of thinking, and two personal characteristic (3) openness and courage to explore ideas and (4) listening to one's «inner voice».

Teacher creativity is preposition of student creativity. Horng and others (2005) found out that to teacher creativity besides some personal characteristic big influence has own childhood and support and stimulation by their parents. Important is devotion to creative instruction, intrinsic motivation which they have in their creative work and results what they can see like the liberation students' creativity.

The way of teachers' schooling is very important for developing teachers' creativity, but in same time their qualification for using same strategies in teaching process which give a chance for student creativity. Because their former schooling was not in function of developing creativity important is gradually involving new approach which is different of teaching what they had before. Besides teachers' schooling maybe bigger importance has a process of permanent teacher education in which special role has a learning community.

Key words: Human creativity, teachers' creativity, students' creativity, creative teaching, learning community.

